

Otto Sperling – Kong Christian IVs hofbotaniker – læge – fange i Blåtårn

Otto Sperling – Royal botanist of king Christian IV – Physician- prisoner in Blaataarn.

Keywords: Botanist, Leonora Christina, Christian IV, Corfits Ulfeldt, History

Finn T. Sørensen

Forord

Nærværende artikel om Otto Sperling (1602-81) har som udgangspunkt hans selvbiografi, med noter af S. Birket Smith. Selvbiografien er nedskrevet, medens han sad i fængselet det vil sige mange år efter at de hændelser, han omtaler, fandt sted. Derfor er der en del unøjagtigheder i selvbiografien. Otto Sperlings uddannelse, de mennesker han møder og hans virke som botaniker, er omtalt af Peter Wagner (Wagner, 1988). Otto Sperling som kongelig botaniker er omtalt af Hans Tybjerg og Peter Wagner, (Tybjerg, 1988). Desuden er Otto Sperling indgående behandlet af Annie Christensen (Christensen, 1999). Årsagen til den efterfølgende bredere omtale af Otto Sperlings liv og gøren er den planteliste, han lod trykke over de planter, han dyrkede eller forsøgte at dyrke i Kongens have. Denne planteliste bringes i dette nummer.

Opvækst

Otto Sperling er født i Hamborg i 1602. Hans far Paul Sperling var rektor ved St. Johannes-skolen og tillige Professor ved gymnasiet. Hans moder Anna Craneberg, datter af Otto Craneberg, "Oekonomus" ved St. Jørgens Hospital. Udover almindelige skolefag blev Otto Sperling undervist i musik og sang. Han sang i kirker til orgelmusik. Hans store interesse var naturhistorie og her især planterne. Da faderens plantekendskab ikke slog til, henviste han Otto Sperling til byens apotekerhave. Som dreng fik han et herbarium foræret og startede også selv på at lave et herbarium.

Uddannelse og udenlandsrejser

Såvel faderen som bedstefaderen ønskede, at han skulle blive apoteker, og at han skulle overtage et Apotek i Hamborg, som de havde investeret penge i. Derfor kom Otto Sperling i 1619 i apotekertilrettelæse i Leiden, Holland, hos apoteker Esaias Trelcatius. Samtidig blev Otto Sperling immatrikuleret ved universitetet i Leiden. Da hans tid hos apotekeren var omme, viste det sig, at han ikke kunne overtage apoteket i Hamborg, derfor blev han i Leiden, hvor han studerede medicin som hovedfag og anatomi, kemi

m.m. som bifag. Mod slutningen af sit studium tog han på en rejse i 1621 til Antwerpen, Mecheln, Lier, Brüssel, Löven, hvor han besøgte flere kendte og lærde personer, bl.a. maleren Peter Paul Rubbens.

Efter at have afsluttet studierne i Leiden tog Otto Sperling tilbage til Hamborg for i 1622 at blive sendt til Dr. Thomas Fincke i København af faderen, der mente, at sønnen her igennem kunne træffe nogle unge adelsmænd, som han kunne rejse sammen med i fremmede lande. Gennem sin fars studiekammerat Dr. Thomas Fincke mødte Otto Sperling flere kendte personer i København. Dr. Thomas Fincke fik udvirket, at Otto Sperling kom med til Norge, med den udvalgte Prins Christian på en flåde udrustet af Christian IV til Herredagen i Bergen. (Herredag: Møder der blev holdt af rigets fremmeste mænd. Var højeste dømmende magt. Afløst af højesteret i 1661.)

I Bergen blev Otto Sperling indlogeret hos raadmanden, men skiftede til byens læge, Petrus Adolphi, hvor han boede, så længe han var i Bergen. I den tid botaniserede han i Bergen og omegn. Efter Herredagen blev Otto Sperling inviteret af Norges rigskansler Jens Bjelke til hans gård, Ellinggaard i Onsø Sogn, hvor han kunne fortsætte sine botaniske studier. Jens Bjelke var selv meget botanisk interesseret. Da ingen på Ellinggaard talte tysk, måtte Otto Sperling til at lære dansk. Han får sin første bøsse og lærte sig selv, hvordan man skyder. Når han diskuterede med Jens Bjelke var det altid på latin. På Ellinggaard underviste han Jens Bjelkes datter Dorothe i at spille på Clavecymbel.

Først på efteråret 1622 rejste Otto Sperling fra Ellinggaard over Oslo, hvor han besøgte kobbergrubberne Fejringen inden han sejler til København. Herfra rejste han videre til Rostock, hvor han vinteren igennem studerede medicin ved Rostocks universitet, men undervisningen her er en skuffelse.

I foråret 1623 bliver han anmodet af Dr. Jørgen Fuiren om at komme til København, for mod betaling at ledsage ham på en botanisk rejse til Skåne, Halland, Blekinge og Gotland. Jørgen Fuiren var selv en god botaniker. Udover planter, fik Otto Sperling også samlet forsteninger, især på Gotland. På hjemrejsen fra Gotland sprang deres skib læk, så de måtte lægge ind til Øland. For denne rejse gav Jørgen Fuiren Otto Sperling 50 Rdl og to sjældne bøger.

I foråret 1624 rejser han, efter faderens ønske, til Padua for at studere medicin.

Foråret 1625 er han på rejse til Venedig, og i universitets ferien tager han til Istrien for at botanisere. Senere foretager han en længere rejse sammen med en tysk medicinsk student fra Padua til Mantua, Bologna over Apenninerne til Florens, Pisa, Livorno, Pisa, Pistoja, Lucca, Siena, Viterbo og Rom. Her besøgte han bl. a. Vatikanet, Peterskirken, Pavens Have og Vatikanets Bibliotek. Han overværede kroningen af Pave Urban III. Fra Rom rejste han videre til Neapel og omegn. Her møder han to ældre brødre til Corfits Ulfeldt. Fra Neapel går rejsen over Gaëta tilbage til Rom og over Loreto, Ancopna og Rimini til Padua.

I Padua fortsatte Otto Sperling sine studier, nu med vægt på anatomi og kirurgi. Kort efter modtog Otto Sperling et tilbud fra den venetianske adelsmand Nicolo Contarini om at overtage inspektionen over en prægtig Have og slot i Burghofuoro, udenfor Venedig. Otto Sperling tager imod tilbudet og får 100 Sechiner i løn om året og "æresklædning".

Otto Sperling er hos Nicolo Contarini ca. et årstid i 1626-1627, da faderen anmoder ham om at tage doktorgraden fra Padua. Nicolo Contarini vil meget nødig give slip på ham, men giver sig og Otto Sperling får i afskeds gave 100 Sechiner, samt en guld-kæde af hans hustru.

Promotionen fandt sted den 27. august 1627. Han måtte vente 14 dage på sit diplom.

Straks efter påbegynder Otto Sperling sin hjemrejse over Vicenza, Verona, Mantua, Cremona, Milano, Pavia, Genua, Marseille, Montpellier, Aix, Avignon, Vienne og Lyon. Herfra ville Otto Sperling videre over Paris, men her rasede pesten, så han ændrede rejserute over Genève, Lausanne, Yverdon, Bern, Basel, Strassburg, Augsburg og Nürnberg. I Nürnberg besøgte han sin fætter Jørgen Crämer. Den videre rejse hjem til Hamborg gik over Leipzig.

Norge

Hjemme i Hamborg planlagde han nu at rejse til Contarini i Italien. Rejsen skulle gå over England og Paris. Fra Rotterdam sejlede han med et hollandsk skib, men de fik så meget modvind, at de drev op under Norge. Da de på ny nærmede sig England dukkede en kaperbåd op og de måtte flygte tilbage til Norge og lagde til i Drammen. Herfra ville skipper ikke sejle før, der var ankommet en konvoj. Otto Sperling benyttede lejligheden til at besøge kansler Jens Bjelke, hvis gård kun lå 7 mil fra Drammen. Jens Bjelke ville ikke lade Otto Sperling rejse, men anbefalede at han blev læge i Trondhjem. I Trondhjem havde der ikke tidligere været en læge. Da lægen i Bergen for nylig var død anbefalede Statholderen i Christiania, at Otto Sperling blev læge i Bergen. Her var allerede to apoteker og man var kendt med at gå til lægen.

På Vej til Bergen botaniserede Otto Sperling, bl.a. gravede han en kvan rod op, der havde en dejlig duft og som han beholdt i mange år.

Ankommet til Bergen erfarede han, at der allerede var udnævnt en ny læge, men at denne først ville komme næste år. På et årstid havde Otto Sperling en god praksis i Bergen.

Samtidig forelskede han sig i den afdøde læges enke, Margrete. Hun var datter af Andreas Schwendi og Anna Clementsdatter. Margrete var vokset op hos sin faster i Roskilde, da hendes moder døde tidligt og faderen efter at have giftet sig på ny ikke tog sig af børnene fra sit første ægteskab.

I forsommeren 1629 rejser Otto Sperling til København og videre til Roskilde, hvor han boede hos Magretes faster. Medens han var i Roskilde, fungerede han tillige som læge, bl.a. helbredte han Henrik Fuiren, der var søn af Dr. Jørgen Fuiren.

Før sit bryllup rejser Otto Sperling til Hamborg til sine forældre og for at hente sine ting, bøger, tøj, m.m. Men lige før sit bryllup får Otto Sperling kongebrev på S. Mariæ Canonicat i Bergen, og besked på at tage til Bergen så hurtig som muligt, da der ikke var nogen læge i Bergen. Otto Sperlings efterfølger i Bergen havde ikke kunne finde sig til rette og var rejst til Kolding.

Otto Sperling blev gift i 1630 i Roskilde med Margrete Schwendi ved et dobbelt bryllup, hvor hendes søster Mette Schwendi blev gift med Jørgen Jacobsen, der var præst i Skåne. Kort efter brylluppet tager de til Bergen.

Året efter er der Herredag i Bergen og her bliver Otto Sperling anmodet om at tage til Christianina som læge.

I 1632 flytter Otto Sperling, Margrete, hans søn og to piger fra Margretes første ægteskab til Christiania. Otto Sperling fortrød senere at være taget fra Bergen, men affandt sig med situationen.

Medens han er i Christiania tilser han Corfits Ulfeldt, der havde fået en skade på benet. Men ellers er det kun få patienter han har i Christiania og de betalte ikke meget.

Efter et besøg hos Ove Gjeddes hustru, der var syg af feber, men blev kureret i løbet af 3 uger, besøgte Otto Sperling sølvminen ved Kongsberg.

I 1633 dør Otto Sperlings fader og Otto Sperling rejser til Hamborg med skib og opholder sig 3 uger hos sin moder. På tilbagevejen til Norge bliver de forfulgt af en "Dünkircheren", men den opgiver forfølgelsen, da den opdager, at det er et vel udrustet compagni-skib med kanoner.

I januar 1634 får Otto Sperling endnu en søn, som får navnet Otto, efter hans morfar.

Jernløse

Da det er dyrt at bo i Christiania og da Otto Sperling ikke får den løn, som var blevet ham lovet af herremændene, men må bruge af sin formue, rejser han fra Christiania til Jernløse ved Holbæk på Sjælland.

Her begyndte de at dyrke jorden og holdt heste, køer, svin, får, høns, duer, kaniner og bier. Af planter dyrkede de havre, hamp og hør. Et stykke jord blev lagt ud til urtehave, med løg, roer, gulerødder og en kål-have. Under nogle træer anlagdes en humlehave. Et stykke jord blev ladet urørt til hø til fårene. En lille bæk drev en mølle. Ved bækken satte han pil til vidjer. Han fik gravet to fiskedamme, der lå lidt højt, så vandet løb fra den ene til den anden. I den øverste satte han "karudser" og i den nederste gedder.

Han kaldes ofte ud til syge mennesker og får gode kontakter til herremændene i området. Han træffer bl.a. også enkelte herremænd, som skylder ham penge fra opholdet i Christania og han får lidt af sit tilgodehavende. Andre herremænd giver ham træ til brænde. Otto Sperling fyrede ellers med tørv fra sin mose. Efter et besøg hos adelsmanden Otto Brahe Pedersen fik han et nylig skudt rådyr og to harer, samt 10 Rdl.

I januar 1636 får Otto Sperling en datter, som kom til at hedde Anna.

København

I maj 1637 anmoder Corfits Ulfeldt Otto Sperling om at komme til København.

Her møder han Leonora Christina og Corfits Ulfeldt, som opfordrer Otto Sperling til at blive læge i børnehuset. Otto Sperling afslår i begyndelsen. Begrundelsen er ikke helt klar, det anføres, at det tilbudte salær på årlig 200 Rdlr. ikke var nok også selv om Corfits Ulfeldt spædede 100 Rdlr. til af egen lomme. En anden begrundelse var "at man de store Herrer ikke lettelig kunne gjøre til Takke". Corfits Ulfeldt svarede, at han i ham havde en ven, der kunne hjælpe, hvis der kom noget i vejen. Leonora Christina minder Otto Sperling om, hvordan det gik Corfits Ulfeldts broder Laurids, der engang havde nægtet kongen sin tjeneste, og derfor aldrig siden blev anmodet om at gå kongens tjeneste. Det bevægede Otto Sperling, at Corfits Ulfeldt anmodede ham om at tage tjensten for "hans skyld", og så havde han et menneske, han kunne diskutere med. Otto Sperling giver sig.

Da han kommer hjem til Jernløse opdager han, at hans søn Anders Poulsen er syg af en pestbyld. Han dør kort efter. De øvrige børn var ikke blevet smittet.

Otto Sperling flytter ind på på Amagertorv, senere flytter han ind i et hus på Vimmelskaftet, medens hans hustru og børnene blev i Jernløse.

I børnehuset var der mange drenge, og der var altid mange syge. De sov 3 til 5 sammen og smittede hinanden. Otto Sperling blev selv smittet af en "Pletfeber" og måtte tage hjem til Jernløse for at blive plejet og helbredt og vente efter 6 uger tilbage til sit arbejde i København, uden at have smitte den øvrige familie. Det var i begyndelsen af oktober 1637.

På den tid huserede pesten i København, og mange familier var draget til andre byer.

Leonora Christina var svanger i en alder af 16 år, og hun ønskede, at Otto Sperlings hustru skulle besøge hende. Derfor beslutte de, at Margrete, børnene og tjenestefolk skulle flytte til København. De lånte af statsholderen to af kongens rustvogne til at bringe kister, bøger og andre tunge sager til staden. Egne og fremmede bønder kom med resten.

Otto Sperlings hustru besøgte derefter ofte Leonora Christina og sørgede for børnetøj til hende. Leonora Christina fødte den 5. december 1637 en søn.

Otto Sperling helbreder Leonora Christina for en svulst i brystet og modtager 100 Slet-Daler i en fløjels pung.

Under en diskussion/samtale med Corfits Ulfeldt om Italien fortæller Otto Sperling om herremanden Nicolo Contarini og om sit arbejde i hans have. Corfits Ulfeldt ønskede at gøre hans bekendskab og skrev derfor et brev til ham. Otto Sperling vedlægger et brev til Nicolo Contarini, hvor han i rosende vendinger omtaler Corfits Ulfeldt. Nogen tid efter modtager Otto Sperling et brev fra Nicolo Contarini, hvor han gør Otto Sperling opmærksom på at ifølge italiensk lov er det ham forbudt at kommunikere med fremmede ministre, så Corfits Ulfeldt hørte aldrig direkte fra Nicolo Contarini.

Leonora Christina Ulfeldt fra J P Traps: Berømte danske mænd og kvinder. 1867

Corfits Ulfeldt (1606-1664). Tegning af Jens Peter Trap.

Kongens Botanicus

Corfits Ulfeldt anbefaler Christian den IV, uden Otto Sperlings viden, at Otto Sperling skulle have inspektionen med majestætens have, Rosenborg haven. Christian den IV lod straks udfærdige en bestilling i Cancelliet af 7. juni 1638 (Christensen, 1999) under titlen kongens Botanicus med et årligt salær på 200 Rdlr.

Som noget af det første skrev Otto Sperling til Nicolo Contarini, dels for at fortælle om sin udnævnelse og dels for at bede ham om at sende ham sjældne frø. Samtidig anmodede han en erfaren botaniker Guilielmo Boel i Lissabon om sjældne frø og løg, gennem Johan Braems, factor i Lissabon, som også betalte for de mange sjældne frø og

nogle løg, som Guilielmo Boel sendte. Frøene og løgene blev alle brugt i den kongelige have og årlig opformeret. Otto Sperling udfærdigede et katalog over havens planter dediceret Hs. kgl. Majestæt under titlen:

Hortus CHRISTIANÆUS SEU CATALOGUS PLANTARUM QUIBUS SERENISSIMI PRINCIPIS CHRISTIANI IV VIRIDARIUM HAFNIENSE, OTHONE SPERLINGIO MEDICO & BOTANICO REGIO, HAFNIÆ 1642.

I sin omtale beretter han bl.a. om en sjælden indisk vækst, Herba viva (Mimosa pudica, følsom mimose), som han har to slags af. Når man røre ved planten med en stok eller en finger, bevæger den sig straks ved at lukke bladene sammen og sænke dem mod jorden. Såvel Corffits Ulfeldt som kongen forundrede sig over den sælsomme plantes bevægelser. Kort efter at være berørt åbnede bladene sig og de hævede sig fra jorden.

Otto Sperling havde for det meste stor fornøjelse med sine frø, der spirede fint. Men han havde også sit besvær, da han måtte gøre meget af arbejdet selv. Hans urtegårdsmand, David Kønig, blev omtalt som doven og uerfaren og forstod ikke at passe planterne. Otto Sperling havde gerne set en anden urtegårdsmand, men da urtegårdsmanden var gift med en søsterdatter til Vibeke Kruse, kongens frille, var den sten for tung at løfte, selv om, ifølge Otto Sperling, kongen godt kunne se at urtegårdsmanden var uduelig, så "så han igennem Fingre med ham". (Det skal bemærkes at på den tid har det været meget svært at dyrke alle de planter som Otto Sperling har på sin liste. Flere planter har krævet en meget dygtig gartner og flere har på grund af det danske klima og de forhold, som man dengang havde, antagelig kun lige kunne spire og/eller kun vokset i en kort periode uden at blomstre og sætte frø.)

Lægen Otto Sperling

Samtidig med at Otto Sperling var læge for børnehuset, blev han ofte kaldt til herremændene og deres familier på landet, når de var syge. Ofte var han nød til at opholde sig hos en familie i flere uger, til hans patient var rask. En anden årsag til at Otto Sperling ofte blev meget længe hos herremændene var, at så havde de en at diskutere med, da Otto Sperling var meget berejst og havde en stor almenviden. Herremændene betalte godt for hans sygebesøg.

Da Otto Sperling boede i København fik han tillige patienter fra borgerskabet, men de betalte ham dårligt.

Otto Sperling havde stor succes med sine gerninger, dog havde han så store problemer med rotter i sit hus, hvor de gjorde skade på senge, sengeklæder, bøger, proviant m.m. Han må forlade huset selv om det havde en god beliggenhed og havde mange store værelser. Han lejede et hus i Studiestræde af D. Claus Bluhme, professor ved Universitet.

Den 30.august 1638 fødte hans kone en datter der fik navnet Leonora Margrete.

På et tidspunkt inviteres Otto Sperling til Taffel, af kongen, hvor bl. a. Statholderen (Corfits Ulfeldt), Rentemesteren Jørgen Vind og hans broder Secretarius Iver Vind var tilstede. Der blev drukket godt og på et tidspunkt beder Jørgen Vind en tjener om at hente en urt, som Jørgen Vind, med en handske på, overrækker til Otto Sperling, om han kender denne urt. Otto Sperling svarede: "Saadanne Nælder brænder mig ikke, jeg er vel bekjent med den". Hvortil kongen sagde til rentemesteren: "Ja Gud, Jørgen, komm nu igien! Du est kommen for tilig! Du sculde haffue biet med dine Nelder, indtil hand vaer blind fuld. Ney, hand kand endnu tale for sig."

Apothekerens Esajas Fleischer indgav hvert år en regning på børnehusets forbrug af medikamenter. Prisen lå og svingede omkring 2500 Rdlr til 3000 Rdlr. årlig.

Da Rentemesteren overgav en af apotekerens regninger til underskrift til statholderen, Corfits Ulfeldt, spurgte han Otto Sperling, hvad han mente børnehuset brugte af medikamenter på et år. Otto Sperling havde ikke nogen viden derom, men formodede det vel kunne løbe op i 1000 Rdlr. Hvorpå Corfits Ulfeldt spurgte om Otto Sperling kunne levere medikamenterne til den pris? Otto Sperling svarede dersom antallet af børn ikke steg, skulle det være muligt. Dette viderebragte Corfits Ulfeldt til kongen og Otto Sperling skulle fremover selv levere medikamenterne til børnehuset for 1000 Rdlr. om året. Otto Sperling rejste til Amsterdam og købte de nødvendige plantearter. Han fik forbindelse med to "Droguister", der fremover hvert år skulle forsyne ham med det han behøvede.

Spanien

Hannibal Sehested blev i 1640 sendt til Spanien som ambassadør. Han ønskede, at Otto Sperling skulle rejse med ham som sin læge, men Otto Sperling sagde ved flere lejligheder nej til opfordringen, men til sidst blev anmodningen forelagt kongen og på Corfits Ulfeldts anbefaling bøjede Otto Sperling sig og tog med på rejsen til Spanien. Hannibal Sehested kunne godt lide at diskutere med Otto Sperling på italiensk. Otto Sperling ville meget hellere blive hjemme med sin hustru og børnene. Hans hustru var gravid igen. Et lille selskab af herremænd, ambassadøren, Otto Sperling og to heste til den spanske konge rejste ud fra Helsingør fordelt på to skibe. De havde en god vind og efter 10 dage nåede de den spanske kyst.

Ud over at deltage i de almindelige sammenkomster, tyrefægtning og festligheder ved indsættelse af en ambassadør og funktion som læge, fik Otto Sperling tid til at botanisere lidt og orlov til at besøge klosterbiblioteket i Escorial. Otto Sperling red alene på et muldyr til klostret, der lå ude i en skov. Han blev modtaget høfligt af klostrets abbed og fik to munke til at vise sig omkring. Det var et prægtigt kloster, både udvendig og indvendig. Der var to apoteker og et laboratorium. Hver af munkene havde en lille have ved deres celle. På biblioteket søgte han først den medicinske lit-

teratur. Siden læste han meget i Franc. Hernandez's håndskrevne Historia Mexicana, om den Mexicanske natur og indbyggernes dragter, m.m. Otto Sperling var på biblioteket i tre dage og han fandt biblioteket større end Vatikanets bibliotek. Han spiste dels på klostret og dels på et herberg, der lå ved siden af klostret. Ved hans afrejse havde Abbeden givet befaling til herberget, at han ikke skulle betale for sit ophold.

Efter tilbagekomsten fra Escorial fik Otto Sperling besked på at ledsage Hans Ulrik Gyldenløve, som læge, tilbage til Købehavn, da denne havde haft nogle epileptiske anfald og tillige drak lidt rigeligt. Med på rejsen tilbage til København var også Erik Rosenkrans, der senere blev Gehejmerraad og Stiftsbefalingsmand over Århus. Rejsen gik først med vogn fra Madrid til Toledo, hvor de holdt en pause på to dage. Her så de bl.a. over 100 kameler, som den spanske konge holdt for sin fornøjelses skyld. Fra Toledo red de på muldyr til ned i Andalusien til Cordoba og videre til Sevilla, hvor de blev i nogle dage, inden turen gik til Cadix.

Fra Cadix kom de med et skib fra Lybeck, som skulle sejle til Glückstadt. Skibet havde 24 kanoner ombord. Det fik følgeskab af et engelsk og et norsk skib, der alle skulle samme vej. Allerede den 4. dag blev de forfulgt af to tyrkiske skibe, men de sejlede fra dem i løbet af natten med slukkede lanterner. I kanalen blev det norske skib taget af en kaperbåd.

Otto Sperling benyttede lejligheden til at besøge sin familie i Hamborg på vejen hjem. Her var hans moder død få uger i forvejen.

Hjemme havde hans kone født en søn d. 25.10. 1640, der blev døbt Korfits. Børnehuset var også i god stand, ingen var alvorlig syge. Bartskjæren Mikkell Dahleman havde brugt medikamenterne, som Otto Sperling havde foreskrevet.

Kongens have var derimod i en meget dårlig stand, mange planter var gået ud i haven og Æstuariet (drivhuset), dels på grund af urtegårdsmandens efterladenhed og ved hans uvidenhed. Otto Sperling søgte at reparere skaderne med løg, rødder og frø han havde samlet i Spanien og med gammelt frø han havde tilbage.

Otto Sperling købte et hus i Studiestræde for 1100 Rdlr af en renteskriver.

Den 15. februar 1642 får datteren Elisabeth

England

Kong Christian IV vil hjælpe den engelske konge, der lå i krig med Cromwell og Fairfax, og sender to skibe ladet med ammunition. Med følger en ambassadør, Otto Sperling, Mons Aranda og en tjener til Newcastle. Efter at de har losset ammunitionen i Newcastle begiver de sig ud for at finde den engelske konge. De rejser fra Scotland til England, men ingen ved hvor den engelske konge opholder sig. De støder flere gange på Fairfax's soldater og på selve Fairfax. Da de er i nærheden af London erfarer at kongen er i Oxford og de tager til Oxford. Her benytter Otto Sperling den sparsomme fri-

tid han har til at besøge nogle "Collegia og Bibliotheca Bodlejana". Efter at de havde afsluttet deres ærende hos den engelske konge gik hjemturen over London, Rochester, Dover, Dünkirchen, Ostende og Brügge. Hvor de indlogerede sig hos Mons Aranda's ældre broder, der var borgmester i Brügge. Otto Sperling besøger bl.a. antiquarius D. Vredius, som viser Otto Sperling en stor samling af romerske og græske medaljer. Den videre hjemrejse gik over Gent, Brüssel, Antwerpen, Dordrecht, gennem Holland og Vestfriesland, Oldenburg, Elben, Glückstadt med ankomst til København i februar.

Fyret

Kort efter Brømsebro freden i 1645, falder rigets hovmester, Corfits Ulfeldt i unåde hos kongen og da Otto Sperlings "lykke" i stor grad hang sammen med Corfits Ulfeldt faldt Otto Sperlings lykkeblomst også. Ifølge Otto Sperling blev han kaldt op til rentemester Sten Beck, som meddelte at kongen havde befaleet ham at opsigte Otto Sperlings tjenester i børnehuset og i haven og at udbetale ham den resterende del af gagen. Sten Beck mente ikke, at Otto Sperling var faldet i unåde hos kongen, men viste ikke nøjagtig hvad årsagen var til afskedelsen. Han formodede at den tidligere rentemester havde ment, at det kostede for meget at drive børnehuset. Børnehuset blev først nedlagt flere år senere i 1650, da det tilfaldt hof-apoteker Samuel Meyer som betaling for hans udfordringer. Angående Otto Sperlings ansættelse i haven, så skulle kongen til at spare. Otto Sperling var af den mening, at det var et hemmelig had mod ham fra hof tjenernes side, og at de overfor kongen bagtalte ham, da han var på god fod med rigets hovmester og daglig omgikkes ham. Sperling blev beskyldt for uredelig embedsførelse og fjernet fra sine embeder. Selv om han genvandt Christian d. IV's tillid, blev han ikke genindsat i sine embeder.

Da borgmesteren erfarede at Otto Sperling var blevet afsat, opsigde de hans Physicat-tjeneste.

Rigens hovmester, Corfits Ulfeldt tages af kongen igen til nåde og fortsætter i sit arbejde, men Otto Sperling genvinder ingen af sine stillinger.

Skibsfart

På den tid ejede Otto Sperling en krejer på omtrent 60 læster, som et par gange sejlede til Blekinge efter brænde til København. Fortjenesten var lille, så hans skipper foreslog, at de skulle sejle til Frankrig efter salt. Yderlig køber Otto Sperling halvparten af et skib 'Bonaventura von Kopenhagen' på 120 Læster af købmand Frederik Jacobsen Schøt for 2000 Rdlr. Skibet går først til Norge og derpå til Cadix i Spanien. I S. Lucar laster det salt, som kongen senere køber.

Otto Sperling køber Frederik Jacobsen Schøt's halvpart for 2000 Rdlr. og ejer nu hele skibet, og det afgik til Norge efter "Dæler". Otto Sperlings første skib, krejen, var

kommet hjem fra Frankrig med salt, som han fik solgt med en god fortjeneste. Det blev lagt op for vinteren.

Kong Christian IV dør

Da Christian d. IV bliver syg på Frederiksborg og den 10. februar 1648 kaldes kongens læge Jacob Fabritius samt Ole Worm og Otto Sperling til kongen, der klager over svækkelse i maven og manglende appetit. For at styrke maven blev kongen behandlet med 'communi consilio' og derpå blev det aftalt at de tre læger skulle tage hver en 8 dages tårn ved kongen, så der altid var en læge i nærheden. O. Worm tog den første uge og Otto Sperling den næste. Sygdommen tog til, og kongen begærer derpå at blive bragt til København. Der bliver fremstillet en bærestol, som han kunne ligge ned i. Den 21. februar blev kongen bragt til Rosenborg. De tre læger fulgte efter i en Carosse. Den 28. februar dør Christian d. IV.

Herefter bliver Otto Sperling igen optaget af skibsfart. Hans skib Bonaventura, sejler bl.a. med brænde og rug. Han sendte sin Krejer til Frankrig efter salt, men da den ankommer, kan han ikke afsætte saltet, så han sejler selv skibet til Königsberg. Her bytter han saltet med hamp og klapholt, som han sejler til London med og får det solgt med stor fortjeneste. Hans skib Bonaventura forliser ved den engelske by Yarmouth med en last af brædder. Otto Sperling rejste til England og via en gavmild adelsmand reddede han nogle få værdier fra forliset.

Udenlands

Corfits Ulfeldt får udvirket at Otto Sperling bliver "Chymicus" i Rosenborg haven, men bestillingen varer ikke længe. Otto Sperling havde en fjende i Fabritius. For at det ikke skulle se ud som en afsættelse, gav kongen, Frederik III, ham en anden bestilling som Hof-læge.

Corfits Uldfeldt bliver Ambassadeur i Holland og Frankrig. Otto Sperling fulgte med Corfits Ulfeldt på forskellige rejser, Haag, Paris, m. fl. Her benyttede han lejligheden, hvor han kom frem til at besøge biblioteker og lærde personer indenfor medicinen, botanikken og kemien. En af rejserne gik med Leonora Christina til London.

Dina sagen

Otto Sperling inddrages i beskyldningerne mod Corfits Ulfeldt og Leonora Christinas i forsøg på at forgive kongen af Dina Winhovrs. Dina Winhovrs syntes mest at have ernæret sig som en finere skjøge. Det var under hendes forbindelse med oberst Jørgen Walter, at Dina beskylder Corfits Ulfeldt for under et besøg hos ham at have besvangret hende, og at hun ved denne lejlighed har set et glas med gift, hvorpå der sad en seddel, som Otto Sperling havde skrevet om, hvorledes giften skulle bruges.

Alle frikendes og Dina dømmes i juni 1651 af Københavns Raadstueret til halshugning (Dansk biografisk Lexikon. IV Bind. Clemens –Eyenden).

Otto Sperling forlader Danmark

Efter dommen over Dina Winhovrs rejser Corfits Ulfeldt og Leonora hemmeligt ud af landet og kort tid efter rejser Otto Sperling til Amsterdam. Otto Sperling måtte dog vente med at rejse til han havde fået sit Kgl. Dimissions brev 169-170 (En tilladelse til at rejse. Sperling skriver Dimission, men fik snarere kun en tilladelse til at rejse ud af landet) og får det først efter at have foræret Kansler Theodorus Lente et maleri.

Otto Sperlings hustru og børnene bliver i København og kommer først i 1652 til Amsterdam.

I 1653 bliver Corfits Ulfeldt syg i Stockholm og Otto Sperling tager til Stockholm, hvor han helbreder Corfits Ulfeldt. Otto Sperling bliver i Stockholm nogen tid. Da han kommer hjem fra Stockholm er han hustru (Margrete) alvorlig syg og hun dør d. 9. januar 1654 (1605-1654). Otto Sperling flytter til Hamborg.

I maj 1655 forlader Corfits Ulfeldt Sverige og tager ophold på slottet Amt Barth, hvor Otto Sperling ofte besøger ham.

Otto Sperling følger sammen med Corfits Ulfeldt og Leonora Christina, den svenske konge og hær op gennem Nordtyskland, Sønderjylland til Frederiksodde (Fredericia). Frederiksodde indtages, og Otto Sperling tager tilbage til Hamborg, meget mod Corfits Uldfeldts vilje, og der er i nogen tid et misforhold mellem dem.

Fra Hamborg tager Otto Sperling til Amsterdam for at inddrive noget gæld. På tilbagevejen bliver han arresteret i Glückstadt for at være i den svenske konges tjeneste. Otto Sperling blev tilbageholdt i ca. 7 måneder, men han fordrev ikke tiden. Otto Sperling havde fået bragt bøger fra sit bibliotek i Hamborg, så han studerede dag og nat.

Herefter har Otto Sperling nogle rolige år i Hamborg, bl.a. med en god læge praksis.

Bortførelse og Fængsling

Corfits Ulfeldt flygter fra Brügge i 1663, da hans liv er i fare. Otto Sperling får besked på, hvordan de skal skrive sammen gennem hans datter Mademoiselle Anne Cathrine. Alle brevene fra Otto Sperling til Mademoiselle Anne Cathrine og hendes fader, samt kopier af brevene fra Mademoiselle Anne Cathrine til Otto Sperling bliver taget af de spanske myndigheder og overgivet til de danske myndigheder, uden Otto Sperlings viden. Disse breve har efter Otto Sperlings mening bevirket, at man fra de danske myndigheders side ville fange ham.

Corfits Ulfeldt dør på Rhinen i 1664.

Otto Sperling får flere anmodninger om tage af sted til en patient et stykke væk, og som krævede en befordring. Først den 16. april kommer han af sted. Han hentes af en

carosse med 4 heste og kørte til Neustadt. Her var Otto Sperlings patient indlogeret på et herberge. Otto Sperling fandt ingen sygdomstegn hos patienten. På tilbagevejen overmandes Otto Sperling i carossen og han bortføres til Pinneberg til feltmarskal Eberstein. Kongen havde befalet, at Otto Sperling skulle pågribes. Dagen efter føres Otto Sperling til Glückstadt og senere til København. Fra Glückstadt til København bar Otto Sperling en lænke fra det ene ben til den ene arm. I København modtages han af slotsfogden Jochim Waltpurger, som fører Otto Sperling til Blåtårn. Her overnattede han i et rum med en hullet seng, som lugtede råddent. Han bad til gud og sang en salme så højt, at de andre fanger og Leonora Christina kunne høre ham. Det blev i fremtiden forbudt ham at synge.

Først den 5. maj, da han skal forhøres, tages hans jernlænke af. Her blev han forhørt om indholdet i de breve, som han havde skrevet til Corfits Ulfeldt gennem Mademoiselle Anne Cathrine. Det var først under afhøringerne her, at Otto Sperling forstod, at alle breve var i de danske myndigheders varetægt. Otto Sperling var gentagne gange i forhør. Bl. a. blev han spurgt, om han kendte til Corfits Ulfeldts forræderi.

D. 28. juli 1664 afsiges dommen over Otto Sperling

Kongen var ikke tilfreds med Otto Sperlings svar på forræderianklagen. Han mener at Otto Sperling holder vigtige informationer tilbage. Han bliver truet med dødsdom. Men de fik ikke mere ud af ham.

Otto Sperling opbevarede nogle kister for Corfits Ulfeldt, bl.a. en kiste med sølv på sin bopæl i Hamborg. Disse kister ville kongen have fat på og Otto Sperling skrev til sine børn om at frigive dem til kongen. Kongen fik aldrig kisterne, og det glemte han ikke.

Livet i Blåtårn

Otto Sperling sad nu halvandet år i fængslet. Det eneste dagslys han, så var det der kom ned gennem et lille firkantet vindue. Han har ikke noget læsestof, men får en "forreven Bibel" og en "gammel Bønnebog". Ofte kunne han kun læse i bøgerne stående under det lille vindue, da han ikke får de lys han burde have. Otto Sperling er af den mening, at hans fangevogter, slotsfogeden, gjorde alt for at pine ham. Således tilbageholdet han de fleste af de lys, som "Hs. kgl. Majestæt" havde tiltænkt Otto Sperling.

Efter halvandet år beder han om at få vin til maden og herefter fik han "en halv Pot Rhinskvin" til hver måltid så længe kong Frederik III levede.

Slotsfogden fratræder, da benene ikke længere kunne bære ham op ad trapperne og en ny udnævnes d. 13. januar 1665. Det var Hans Balcke, der egentlig var hofsnedker. Det antages at Hans Balcke kun bestyrede embedet indtil en anden blev udnævnt.

Nu fik Otto Sperling en meget bedre behandling. Han fik uopfordret et lille bord

med skuffe. Han blev spurgt, om han frøs, hvilket han gjorde, da der ikke var varme i hans celle. Hans Balcke gik til kongen og fik lov til at give Otto Sperling en ny fåreskindspels. Nu fik Otto Sperling også de lys han skulle have. Den fine behandling, som Otto Sperling fik af Hans Balcke, skildres også af Leonora Christina i Jammers-Minde. Leonora Christina sad oven over Otto Sperling i Blåtårn.

Men der var grænser. Da Otto Sperling anmoder om at "Kammeret maatte staa aabent om Dagen for den ulidelige Stanks Skyld, men det kunne dengang ikke erholdes, thi det laa endnu Kongen for stærkt paa Sinde, at Kisterne med Sølv var slupne ud af hans Hænder". Senere fik han dog lov til at have døren stående åbent fra middag til aften.

En ny slotsfoged afløser Hans Balcke og Otto Sperlings kår forværres.

I 1667 får han i januar måned en potte ind med glødende kul ved middags- og aftensmåltiderne. Senere får han også en kakkelovn, men den duede ikke.

I 1670 besøger dronningen Leonora Christina og Otto Sperling. Han kendte dronningen fra tidligere tid. Besøget bevirkede, at slotsfogden spærrede Otto Sperling inde i tre uger og spærrede hans vinduer til.

I 1672 får Otto Sperlings søn Otto lov til at besøge ham. Hans ældste datter fik også lov til at besøge ham en enkelt gang. Otto Sperling den yngre opholdt sig i tre år i København, hvor han forsøgte at få faderen benådet. Selv om han fik hjælp fra mange sider, lykkedes det ikke. Otto Sperling afslutter sin selvbiografi i 1673, og forbliver fængslet til sin død juledags morgen i 1681.

Litteratur

Christensen, A., 1999. *Haverne – dengang. Rhodos*, 396 sider

Smith, S.B., 1885 (1974). *Dr. Med Otto Sperlings Selvbiografi (1602-1673), oversat i Uddrag efter Originalhaandskriftet med særlig Hensyn til Forfatterens Ophold i Danmark og Norge samt Fangeskab i Blaataarn. Andr. Fred. Høst & Søns Forlag. Reprografisk genudgivet. København 1974*, 269 sider.

Tybjerg, H og Wagner, P., 1988. *Botanik på Christian IV's tid. Urt nr.2: 35-51*

Wagner, P., 1988. *Otto Sperling's uddannelse og virksomhed som botaniker. Medicinsk Forum 41(5): 169-181*